

MATTHIAS CORVINUS AND THE HUMANISM IN CENTRAL EUROPE

Ed. by † Tibor Klaniczay and József Jankovics. Budapest, Balassi Kiadó, 1994. 284 l. („Studia Humanitatis” 10.)

Hunyadi Mátyás király halálának öt-századik évfordulóján, 1990. május 16–19. között az MTA Irodalomtudományi Intézetének Reneszánsz Osztálya és az egyetemek régi magyar irodalmi tanszékei Székesfehérvárott nagyszabású nemzetközi konferencián emlékeztek meg a reneszánsz kor nagy uralkodójáról, kultúrateremtő tevékenységéről s a nemzetközi szellemi életben játszott kiemelkedő szerepéről. Az ülészakon húsz előadás hangzott el s ezek most egybegyűjtve jelentek meg az európai tudományos életben használt nyelvek (angol, német, francia, olasz) valamelyikén. Örvedetes, hogy a hazaiakon kívül cseh, lengyel, osztrák, olasz, francia és amerikai kutatók is szerepeltek az előadók között, így valóban igen sokrétűvé vált a vizsgálgódás, érvényesült az interdiszciplináris megközelítés korszerű kívánalma. Az előadásokat közreadó kötet most arról is bizonyosságot tesz, hogy Mátyás király egyénisége, állama, az általa támogatott humanista műveltség ma már korántsem csak a magyar tudomány belügye, hanem Európa-szerzte kutatott téma, tudományos közérdeklődésre számot tartó történeti jelenség.

A kötet élén a konferencia nyitóelőadása áll, ezt Jean-Claude Margolin (Párizs), a Reneszánszkutató Intézetek és Társaságok Nemzetközi Szövetségének elnöke tartotta, s nagyívű körképet festett Mátyás király és az európai humanizmus sokrétű kapcsolatrendszeréről. Európai kontextusban helyezte el a király mecénási tevékenységét, összegezte mindazt, amit „a humanizmus Budára vezető útjairól” eddig a nem-

zetközi szakirodalom feltárt. Meglehetősen elégedettséggel szemlélhető az a szakirodalmi apparátus, amelyre a szerző támaszkodhatott: olasz, német, angol, francia nyelvű tanulmányok sora szerepel lábjegyzetei között, jelezve, hogy ma már a budai humanista udvarról a világnyelveken bőséggel lehet olvasni. Ebben különösen nagy érdeme van Csapodi Csabának, akinek Corvina-kutatásait Margolin többször idézi és hasznosítja. Végeredményben a francia kutató annak fontosságát hangsúlyozza, hogy a budai udvar éppen Itáliával, az európai humanizmus centrumával állt közvetlen és sokrétű kapcsolatban, ezért válhatott korszerűvé, az európai szellemi élet integráns részévé.

A nyitóelőadást követően a tanulmányok a szerzők neveinek betűrendjében következnek, további tagolódás és csoportosítás nélkül. Ennek az igen csak formális szempontnak az alkalmazása sajnos nem teszi áttekinthetővé az anyagot, ehelyett sokkal célszerűbb lett volna a tematikus rend követése. Már csak azért is, mert eléggé szembeötlő az írások téma szerinti csoportjainak kirajzolódása. Úgy látjuk, három ilyen nagyobb tárgykör jól körülhatárolhatóan jelenik meg a kötetben.

Az első (s legkisebb) csoportot azok az írások alkotják, amelyek közvetlenül Mátyásról és udvaráról szólnak. Bak János (Vancouver) azt vizsgálja, mennyiben nevezhető reneszánsz államnak Mátyás országa. Meggyőző az érvelése, amely szerint kétségtelenül voltak reneszánsznak nevezhető elemei ennek az államnak, azonban néhány alapvető tényező – gazdasági és pénzügyi struk-

túra, a nemesség túlzott ereje – korlátozta a királyságot abban, hogy a rendi állam „protomodern” közigazgatási alakulattá fejlődjön. Mátyásban megvolt a modernizálási hajlam, törekvései azonban a kelet-közép-európai politikai helyzet realizációival szembesültek, s nem az ő tehetségén vagy akaratán múlott, hogy itáliai eszményképeit nem sikerült mindenben követnie.

A Mátyás udvarában élő akadémiai gondolatról s akadémiai kezdeményezésekről szól Klaniczay Tibor tanulmánya. Megerősítve Huszti József régi sejtését, Klaniczay bőséges tényanyaggal támasztja alá azt a tételt, amely szerint Francesco Bandini Budára érkezése egy tudóscsoport megszerveződését tette lehetővé 1476-ban. E „coetus” tagjai voltak: Báthory Miklós váci püspök, Garázda Péter, Váradi Péter, Nagylucsei Orbán, Geréb László s az itáliai „vendégek”: Galeotto, Bonfini, Taddeo Ugoletto. Ez a csoport pedig – Celtis Konrad szavaival – „sodalitas litteraria” volt, vagyis az akadémiai mozgalom előzménye, előtörténetének egy szakasza Mátyás környezetében, a budai udvarban. Bizonyos mértékig ehhez a kérdéskörhöz kapcsolódik Pajorin Klára tanulmánya, amely Mátyás és a humanista nevelés kapcsolatát vizsgálja, sorra véve azokat a hatásokat, amelyek a fiatal Hunyadi-fiúkat érthették (Sanoki Gergely, Vitéz János), s amelyekben majd Mátyás fia, Corvin János is részesült. Joggal kap itt hangsúlyt Enea Silvio Piccolomini pedagógiai művének kisugárzó ereje is, a *De liberorum educatione* (1450), mely a budai udvar nevelési gyakorlatát áthatóta.

Még egy dolgozat kapcsolódik közvetlenül Mátyás személyéhez, a Jászay Magdái, amely Callimachus Experiens (azaz: Filippo Buonaccorsi) *Attila* című művének Mátyás-ellenes tendenciáját elemzi, bemutatja a Mátyás–Attila párhuzam politikai hátterét. A lengyel király szolgálatában álló itáliai humanis-

ta a Jagello-dinasztia érdekében írta művét, de – s erre éppen a jelen tanulmány figyelmeztet – még így is elismerte a Hunyadiak ereinyeit, a kereszténységért vívott törökellenes harcaik jelentőségét, politikájuk távlatosságát és eredményességét.

Ezzel már át is tértünk a második nagy tematikai egység említésére. Számos dolgozat mutatja be, hogyan vélekedtek a királyról mások: magyarok és külföldiek, kortársak és későbbi politikusok, emlékirók, költők, historikusok. A Mátyás-recepció különféle vetületeit és rétegeit vizsgálják ezek az írások, hol szűkebb, hol tágabb perspektívában, az viszont közös bennük, hogy új adalékokat nyújtanak a „rex invictissimus” mítoszához, a róla kialakult képhez.

Az Európa-szerte kialakulóban lévő Mátyás-értelmezés gazdagításához elsősorban a politikai és diplomáciai élet szereplői járultak hozzá, a tőlük származó értesülések, toposzok és sémák ivódtak be a közvéleménybe. Boronkai Iván II. Pius pápa monumentális önéletrajzának (*Commentarii rerum memorabilium*, 1464) Mátyás-emléseit gyűjti egybe, illusztrálva az egyházfő növekvő érdeklődését a fiatal magyar király tettei iránt. Szörényi László egy nápolyi történetírónak, Michele Riccinek a művét (*Historia de regibus Ungariae*, 1506) vallatja a Hunyadi-kor magyar történelmi eseményeiről és szereplőiről, s megállapítja, hogy a jól értesült historikus aranykornak nevezte ezt az időszakot. Carlo Vecce (Nápoly) egy másik olasz memoár-szerző, Diomede Carafa művéből gyűjtötte össze az e korra vonatkozó értékelő megjegyzéseket. Csernus Sándor azt vizsgálja, hogy a 15. századi francia történeti munkák hogyan vélekedtek a Hunyadi-házról, Magyarországról, s jogos rezignációval summázza, hogy a franciákhoz eljutó információkból végül is nem állt össze semmiféle autonóm koncepció, ehelyett inkább valamiféle kuriózum, rejt-

vény („puzzle”) maradt számukra a törökverő magyar hadvezérek–államférfiak alakja. Ugyanennek a kérdésnek az angol változatát tekinti át Gömöri György értekezése, amelyből úgy tűnik, Angliában nem csupán a Hunyadiak haditetteit, de Mátyás mecénási tevékenységét is ismerték. Főként John Foxe műve (*Actes and Momments*, 1563) járult ehhez hozzá, mivel ebben a Korvina-könyvtár kellő méltatást és elismerést kapott.

A történeti művek mellett természetesen a különféle irodalmi műfajokban is megjelent Mátyás alakja. A róla készült panegiriszokról Christine Harauer (Wien) terjedelmes tanulmánya nyújt áttekintést, kiterjesztve tipológizálását a latinon túl a görög költeményekre is. A 16. századi magyar történeti énekekben kibontakozó Mátyás-mítosz elemeit vizsgálja Amedeo Di Francesco (Nápoly) értekezése, amely a humanista érték kategóriák (gloria, fama, laus) jelenlétét állapítja meg ebben a műfajban (Göröcsöni Ambrus, Bogáti Fazakas Miklós és mások verseiben). Mindezt jól egészíti ki a 17. század legjelesebb magyar író–politikus–hadvezérének visszatekintése Mátyás királyra: Zrínyi Miklós e tárgyú elmélkedését Kulcsár Péter elemezte, utalva arra, hogy ez a mű a magyar államelméleti irodalom kezdete, első jeles alkotása, s nem véletlen, hogy éppen a követendő példát sugárzó király egyéniségéről és tetteiről íródott.

Az irodalmi ábrázolások mellett számos reneszánsz kori festmény is készült a Hunyadi-család két híres tagjáról, ezek közül mutat be Cenner-Wilhelmb Gizella kettőt. A két portré a Loire-völgyi Beauregard kastélyának galériájában található, oda pedig a Kelet-Közép-Európa politikája iránt érdeklődő diplomata, Paul Ardiér gyűjtőszenvedélyének eredményeként került be a 17. század elején. Más magyar politikusok (Fráter György, a Szi-

getvárt védő Zrínyi Miklós, Báthory István, Bethlen Gábor) képeivel együtt ez a kevéssé számontartott kollekciónak bizonyára jó szolgálatot tett történelmünk franciaországi megismertetésében, vagy legalább a Magyarország iránti figyelem felkeltésében.

A kötet harmadik nagy témakörébe azokat az értekezéseket soroljuk, amelyek nem közvetlenül Mátyásról szólnak, hanem hazai vagy külföldi kortársairól, a régió humanista gyökérzetű jelenségeiről, a környező népek reneszánsz művelődésének valamelyik aspektusáról fejtik ki véleményüket. Magától értetődő, hogy Janus Pannonius megkülönböztetett figyelmet érdemel a Hunyadiak korát mérlegelő-értelmező kiadványban, így itt is indokoltan kap helyet két róla szóló írás. A Zággráiban kiadott angol nyelvű Janus-monográfia szerzője, Marianna D. Birnbaum (Los Angeles) itt *Kortársunk: Janus Pannonius* címmel a gondolat szabadságát megtestesítő költőt méltatja aktualizáló megjegyzésekkel kísért tanulmányában. A költőről szóló másik írás szerzője Vadász Géza, aki a pythagoraszi monas-dias gondolat jelenlétét vizsgálja Janus költészetében, s arra a következtetésre jut, hogy ez Macrobius *Commentarii in Somnium Scipionis* című újplatonikus asztronómiai fejtegetéséből került át a janusi poézisbe. Janus ifjabb kortársának, Vetési Lászlónak, a Ferrarában tanult humanista költőnek, veszprémi nagyprépostnak ismeretlen költeményeiről Ritoókné Szalay Ágnes értekezik, s itáliai kéziratári kutatásai nyomán a korábnál jóval gazdagabban áll előttünk e költői életpálya.

Három tanulmány a környező országok reneszánsz kori szellemi életének bemutatására vállalkozik, hátteret és környezetet, összehasonlítási alapot nyújtva a magyarországi jelenségek vizsgálatához. Josef Hejnic (Prága) a dél- és nyugat-csehországi humanizmus kialakulását, az itáliai eszmevilág

ottani recepcióját elemzi. Utal arra, hogy cseh földön a huszitizmus kettős hatást gyakorolt a kultúra fejlődésére. Egyfelől a háborús viszonyok akadályt jelentettek ugyan, másfelől viszont az új szellemi, nyelvi törekvések a humanista tradíciók befogadását segítették. Az itáliai humanista hatások főként a katolicizmus mellett megmaradt városokat érték el, így Rózsahegy (Ružomberok) és Pilzen (Plzeň) említhető ebből a szempontból. Az utóbbi a cseh könyvnyomtatás bölcsője is, 1476-tól kezdve működött itt a tipográfia. A szerző szerint jelentős lépés volt a humanizmus csehországi befogadása terén Piccolomini *Historia Bohemica* című művének megjelenése 1458-ban, minthogy a neves humanista szerteágazó kapcsolatokat épített ki dél- és nyugat-csehországi literátorokkal és diplomatákkal is. A neves hungarológus, Richard Pražak (Brno) témája is hasonló, ő viszont inkább a cseh-magyar kapcsolatok bemutatására helyezte a hangsúlyt. Ilyen volt többek között az a baráti szál, amely Janus Pannonius és a cseh nemesi családból származó Prothasius Boskowitz között szövődött. Mindketten a veronai Guarino iskolájában tanultak, s ifjúkori barátságuk akkor is megmaradt, amikor Janus pécsi, Boskowitz olmützi püspök lett, erről a Pražak által említett levelezésük tanúskodik.

A kelet-közép-európai humanizmus körképét Jan Ślaski (Varsó) értekezése teszi teljessé a lengyel-olasz humanista kapcsolatok előszámolásával. Adataiból arra a következtetésre jut, hogy Ma-

gyarország és Lengyelország helyzete – főként Itáliához fűződő viszonya – igen sok hasonlóságot mutatott, s a három terület szellemi kapcsolatainak hálózatát különösen érdemes tanulmányozni, mert az igen sokrétű volt. A humanista kapcsolatok „arany háromszöge”-ről (triangolo aureo) Ślaski professor már másutt is értekezett (*Rivista di Studi Ungheresi*, 1989), s ha ez a megfogalmazás talán kissé túl szépnek is tűnik, alapvető igazsága nem vitatható.

A kötet összességében sajátos helyet foglal el a fél évezredes Mátyás-jubileum kiadványainak sorában. Két legfőbb jellemzője az elmondottak alapján nyilvánvaló. Az egyik, hogy a művelődés, a humanizmus, a szellemi élet jelenségeire koncentrál, s nem foglalkozik Mátyás államának és politikájának egyéb vonatkozásaival, hadjárataival, belpolitikai, gazdasági és közigazgatási szervező tevékenységével (a történettudomány képviselői egyébként is két ilyen jellegű kötetet állítottak össze az évfordulóra, az egyiket Rázsó Gyula és V. Molnár László, a másikat Barta Gábor szerkesztésében). A másik jellemző törekvése a tanulmánygyűjteménynek, hogy Mátyást és korának magyarországi humanizmusát nemzetközi kontextusban igyekezett vizsgálni, európai kapcsolatait kívánta feltérképezni. E két célkitűzésnek a gondosan szerkesztett (s névmutatóval is ellátott) kötet megfelel, s remélhetőleg elő fogja segíteni a magyar reneszánszkutatás eredményeinek külföldi megismertetését is.

Bitskey István

RÉGI ÉS ÚJ PEREGRINÁCIÓ. MAGYAROK KÜLFÖLDÖN, KÜLFÖLDIEK MAGYARORSZÁGON I–III.

Szerkesztette Békési Imre, Jankovics József, Kósa László, Nyerges Judit. Budapest–Szeged, Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság–Scriptum Kft., 1993. XLIV + 1823 l.

237 tanulmány három vaskos kötetben, közel kétezer lapon – ez a maradandó emléke a Szegeden, 1991. augusztus 12–16. között rendezett III. Nemzetközi

dó emléke a Szegeden, 1991. augusztus 12–16. között rendezett III. Nemzetközi